ANDREW ROBERTS: OCCIDENTUL CARE NU A FOST

Autor: Redacția Syntopic | 14 mai 2022

Un articol de Andrew Roberts pentru The New Criterion

Articol original: The West That Wasn't

Articol tradus de Irina Chivoiu Sisan, studentă la Facultatea de Filozofie a Universității din București, pentru stagiul de practică, organizat în parteneriat cu redacția Syntopic

Despre o lume fără civilizația occidentală

Cât despre Vest, este un tărâm al somnului; întunericul apasă peste locul unde morții sălășluiesc. —Taimhotep, stela funerară, cca. 45 î.e.n.

Un om care doarme ține în jurul lui firul orelor, ordinea anilor și a lumilor. — Marcel Proust, *În căutarea timpului pierdut*

Azi-noapte m-am trezit într-o stare febrilă. Privind în jur, m-am liniștit repede. Cărțile de pe noptieră erau așa cum le lăsasem, dulapul nu se mișcase. Dar cât timp am dormit, am experimentat ceea ce acum îmi dau seama că sunt ororile a ceva de neimaginat pentru mintea trează. Ceea ce era atât de îngrozitor, în retrospectivă, era cât de real părea totul. Lumea nu era populată de extratereștri sau demoni. În schimb, mintea mi-a servit un spectacol ușor recognoscibil, dar în același timp bizar.

Dați-mi voie să vă ofer o mostră. În visul meu, un atlas mă informa că provin dintr-o țară numită Rus, nu Anglia, iar în calendarul meu de buzunar un zbor cu avionul către Statele Unite devenise o excursie cu balonul către un loc numit Biru. Abia după o investigație mai atentă am stabilit că trăiesc în ziua de astăzi și nu în alt timp, deoarece acel calendar nu era datat *anno Domini*, ci conform „Erei Copte" (pentru care abrevierile erau „E. C." și „Î.E.C."; a fost o coincidență fericită că ambele calendare au

fost centrate pe același an). Carnetul meu de cecuri dispăruse, deoarece un stat centralizat, invidios pe proprietatea privată, scosese în afara legii băncile și creditorii privați cu ceva timp în urmă. În locul lui, am găsit în posesia mea o situație a depozitelor de aur și a șeptelurilor, care se pare că-mi fusese trimisă de autoritățile imperiale. Năucit, țâșnind în stradă, l-am oprit pe primul trecător pe care l-am văzut și l-am întrebat unde aș putea găsi un medic; a luat în râs luxul cererii mele, despre care spunea că este rezervat elitei Rus, și m-a rugat să-l urmez la sauna comunală. Pe scurt, aceasta era o versiune a lumii în care Occidentul pierduse, sau mai exact, nu ajunsese să existe vreodată. Kipling ne-a sfătuit să nu facem din vis stăpânul nostru, așa că nu am făcut-o. Cu toate acestea, călătoria mea în neverosimil s-ar putea dovedi utilă pentru a determina maladiile de astăzi ale lumii noastre reale.

Asta nu înseamnă că viziunea mea contrafactuală a fost complet lipsită de plăcere. Într-adevăr, istoria contrafactuală poate fi o preocupare încântătoare dacă lăsăm la o parte pericolului ei evident. Ce savant profesionist nu a fost uneori tentat să se joace de-a Horus, manipulând posibilitățile întâmplării pentru a elabora versiuni alternative și potențial convingătoare ale trecutului, având în vedere concatenările mercuriale ale circumstanțelor care determină cartografierea lui *atunci* și *acum*? Asta, se pare, este ceea ce a făcut mintea mea în timp ce dormeam, răsfățându-mă cu jocul istoriografiei speculative. Mă întreb dacă coșmarurile mele nu au fost provocate de tendințele generale din mediul academic. Bursele, în ultimele decenii, au urmărit „decentrarea” sau chiar „decolonizarea” narațiunilor istoriei noastre pe care le-am moștenit. În timp ce faptele din trecut pe care le cunoaștem rămân cu obstinație fapte, mintea mea a căutat să-mi joace feste, poate inspirată de vrăjitoria malignă a paladinilor noștri academici.

Într-adevăr, doar prin iruperea încăpățânată a realității – sclipirile de adevăr pe care nici chiar imaginația mea adormită nu le putea ignora – în această narațiune macabră, am fost în stare, la trezire, să mă deziluzionez de falsitatea și fantezia ei. Ceea ce urmează, așadar, este relatarea mea despre o lume pe care ne putem bucura să nu o locuim – și dacă urme ale lumii pe care o locuim, un fel de semne contra-contrafactuale, s-au repetat și s-au insinuat în ea, le-am lăsat să stea drept repere după care ar putea fi judecată absurditatea visului meu. Căci dacă absurdul este o otravă, antidotul provine din aceeași sursă.

Așa cum spune Ulise în *Troilus și Cresida* a lui Shakespeare: „Îndepărtați gradul acela, dezacordați-i coarda,/ Și ascultați discordia ce vine! Fiecare lucru se întâlnește/În simplă opoziție.” Acest principiu a fost în acțiune în visul meu, iar coarda a fost dezacordată devreme, pentru a nu fi niciodată corectată. Evenimentul care a pus rotițele în mișcare a fost bătălia de la Actium din 31 î.e.n. (adică „Î.E.C.”), care a fost câștigată de Cleopatra ce și-a învins rivalul, pe generalul roman Octavian.[1]

Dar vai, o iau înainte! Istoria merge înainte, dar studiul ei trebuie efectuat retrospectiv.

Viziunea mea despre Actium și ceea ce a urmat nu a putut decât să arunce evenimentele anterioare bătăliei într-o lumină nouă. Adică mintea mea a căutat explicații pentru invențiile sale în faptele anterioare. Avea nevoie de un început pe un teren mai ferm.

Și așa s-a întors în timp, cu aproape cinci secole înainte de Actium, până la înfrângerea Atenei de către Sparta în războaiele peloponesiace, care a fost martora celor nouă nave rămase din flota ateniană fugind, opt spre Cipru, una spre Atena, pentru a transmite veștile cele rele, după bătălia de la Aigos Potamos din 405 î.e.n. Fostul imperiu atenian era acum în afara sistemului de guvernare cunoscut sub numele de „democrație", pe care Clistene îl impusese pentru scurt timp și pe care Pericle îl extinsese, și expus ambițiilor statelor concurente, o competiție care a dus la încorporarea Atenei de către Alexandru cel Mare în 338. î.e.n. Alexandru a sosit șase ani mai târziu în Egipt, unde a fondat orașul care îi poartă numele, care, desigur, rămâne sediul Scaunului Papal până în zilele noastre.

După moartea marelui cuceritor, Ptolemeu din Lagos a fost cel care a câștigat satrapia Egiptului în 323 și a fost proclamat rege acolo în 304. Anexarea Nubiei Inferioare de către Ptolemeu al II-lea a oferit trei avantaje majore pe care membrii următori ai dinastiei și-au întemeiat dominația: elefanții de război africani, rezervele de aur din Nubia și accesul la atelierele de topire a fierului din Africa Centrală și de Vest, deja prezente în regiune de un mileniu. Finalizarea sub dinastia ptolemeică a Canalului Suez, de-a lungul aceluiași traseu pe care se aflau săpăturile lui Darius I al Persiei în anul 500 î.e.n. (care a urmat, la rândul său, o rută care exista deja de aproape o mie de ani), a stabilit dominația comercială a Egiptului pe rutele către India și în ținuturile care mai târziu au devenit imperiul Mali.[2]

Soarta dinastiei ptolemeice și ascensiunea simultană a Imperiului Roman în următorii trei sute cincizeci de ani au ocupat, în mod firesc, un loc cheie în relatarea mea somnolentă despre civilizație, dar pentru scopul curent trebuie să trecem acum la confruntarea dintre Cleopatra și Octavian în 31 î.e.n. Regina Regilor fusese încoronată cu douăzeci de ani mai devreme, iar relațiile ei intime cu Iulius Cezar și cu succesorul (și consortul) său Marc Antoniu au plasat-o într-o poziție perfectă pentru a profita de ambiția copleșitoare a lui Octavian.

După asasinarea primului Cezar, domeniile romane au fost împărțite între Antoniu și Octavian, primul luând estul, iar cel de-al doilea, vestul. Pariul fatal al lui Octavian a fost încercarea lui de a-l prezenta pe Antoniu ca pe un trădător al cauzei romane când, în Donațiile Alexandriei, el a împărțit imperiul de răsărit între Cleopatra, Cezarion (fiul ei cu Iulius Cezar) și Alexandru Helios și Ptolemeu Philadelphus (propriii urmași ai lui Antoniu cu Regina). În mod colectiv, apanajul lor cuprindea Egiptul însuși, Ciprul, Cirenaica, Siria, Armenia, Partia, Fenicia și Cilicia, deci o mare parte din lumea cunoscută în afară de Italia și Europa de Vest, aflată atunci sub stăpânirea Romei.

Antoniu se poate să fi fost mai puțin priceput ca general decât ca geograf, iar istoricii militari din visul meu au rămas împărțiți în ceea ce privește gradul de risc pe care și l-a asumat Cleopatra, cu îndrăzneala ei legendară, atunci când și-a trimis navele de război la Actium. Flota de *quinquereme* largi și grele a lui Antoniu se luptase cu navele *liburniene* mai ușoare și mai manevrabile ale lui Octavian timp de câteva ore, fără rezultat, când Cleopatra, care își ținea forțele în ariergardă, a dat semnalul de retragere. Antoniu nu a fost conștient de șiretlic. În confuzia care a urmat aparentei retrageri a navelor egiptene din zona de luptă, Cleopatra și-a împărțit flota și a constrâns flancurile aliatului ei, astfel încât s-a apropiat de navele lui Octavian din ambele părți și le-a îndreptat în raza de acțiune a arcașilor lui Antoniu.[3]

După cum remarcă istoricul contrafactual Barry Strauss în noua sa carte, *The War That Made the Roman Empire: Antony, Cleopatra, and Octavian at Actium*, a fost „balamaua" istoriei.[4] Am putea numi-o răscrucea civilizației. Strauss prezintă o poveste captivantă despre ceea ce ar fi putut fi dacă Octavian și Agrippa ar fi câștigat la Actium în fața lui Antoniu și a Cleopatrei. „Actium", notează el, „a fost evenimentul decisiv, iar consecințele lui au fost enorme". Dacă bătălia s-ar fi sfârșit altfel – dacă Augustus ar fi câștigat, centrul de greutate al Imperiului Roman s-ar fi deplasat spre vest. Este posibil ca Roma să fi întrecut Alexandria sau Bizanțul ca și capitală a lumii antice și, mai târziu, a lumii noastre. Lumea ar fi vorbit latină, nu greacă. Strauss își imaginează monumentul pe care l-ar fi ridicat Octavian pentru a comemora victoria sa:

> „Generalul victorios [*Imperator*] Cezar, fiul unui Zeu, învingător în războiul pe care l-a purtat în numele Republicii în această regiune, pe vremea când era consul pentru a cincea oară și a fost proclamat general victorios pentru a șaptea oară, după ce pacea a fost asigurată pe uscat și pe mare, a închinat lui Marte și lui Neptun tabăra din care a pornit la luptă, împodobită cu prada navală."

Dar n-a fost să fie.

Subtilitățile strategiei Cleopatrei au oferit subiecte pentru multe întâlniri plăcute ale cercetătorilor, dar rezultatul este de necontestat. Corăbiile Cleopatrei au navigat în portul din Alexandria împodobite pentru victorie. Când vestea întoarcerii lor triumfătoare a ajuns la Octavian, care încerca să-și întărească trupele epuizate din Siria, strănepotul lui Iulius Cezar a căzut în propria sabie rostind: „Am vrut să fiu Augustus; astfel se sfârșește Apusul." Ceea ce ar fi putut părea la acea vreme deșertăciune pare să fi fost confirmat de evenimentele care au urmat.

Cleopatra a adus trupul lui Octavian la Alexandria, unde a fost înmormântat cu onorurile cuvenite alături de cel al nefericitului ei soț Antoniu, a cărui moarte provocată de o mușcătură de viperă a avut loc chiar în seara încoronării Cleopatrei ca primul Împărat

Ptolemeic al romanilor.[5]

În următorii șase sute de ani, Imperiul Ptolemeic a înflorit, în contrapunct cu moartea lentă a fostelor stăpâniri romane din Apus. Alexandria era deja afirmată ca centru intelectual și cultural al lumii. Deși biblioteca sa vastă și de neegalat a suferit daune colaterale în timpul asediului orașului de către Iulius Cezar în anul 48 î.e.n., colecția a fost în curând reaprovizionată cu aproximativ 200.000 de volume din tezaurul de cărți din Pergamon, care a reprezentat unul dintre ultimele cadouri ale lui Antoniu dăruite reginei sale egiptene și care sunt încă studiate de savanți și astăzi.[6]

O listă de savanți vorbitori de greacă ale căror descoperiri în biblioteca din Alexandria au permis avansul civilizației ptolemeice trebuie să-i includă pe Euclid (geometrie), Arhimede (inginerie), Aristarh din Samos (conceptul heliocentric al universului), Eratostene (geografie, circumferința Pământului), doctorii tradiției hipocratice (sistemele nervos, digestiv și vascular ale corpului uman) și Calimah (catalogator și etimolog); totuși, limbajul Imperiului de Răsărit se dezvolta și în relație cu o altă mare inovație, introducerea Bisericii Copte, înființate de un mistic pe nume Marcu, la sosirea sa în Alexandria în anul 42 C.E. Pe măsură ce sistemul monahal introdus de Biserica Coptă s-a răspândit în ținuturile Ptolemeilor, la fel au făcut și învățământul, medicina și ajutorarea săracilor. Cealaltă figură semnificativă în această tradiție a fost Papa Arie, conducătorul Bisericii Copte care, la sfârșitul secolului al III-lea, a insuflat teologiei acesteia un umanism radical care, în cele din urmă și din fericire, va afirma validitatea cultului păgân.[7]

Toleranța spirituală, care fusese un aspect atât de important al concepției lui Alexandru pentru societatea egipteană (după cum demonstrează insistența sa de a împiedica trupele sale să pângărească necropola animală de la Saqqara cu prezența lor), a fost realizată, în timp ce limba Qubt a papilor copți se îmbina cu egipteana demotică, greaca și latina, și s-a manifestat în tolerarea preferințelor deiste ale fiecărui individ. Unii au continuat să se închine lui Isis și Horus, alții și-au transferat speranța mântuirii semi-zeilor Marcu și Arie, alții au aderat la panteonul grecilor, dar nimeni de sub stăpânirea Alexandriei nu a fost persecutat.

Ce contrast cu Roma, fosta campioană epuizată a Europei! După Actium, acei locuitori ai Italiei latine care pretindeau anumite abilități sau ambiții și-au croit drum cât mai curând posibil spre Egipt. Populația care a rămas, dominată din punct de vedere demografic, în decursul timpului, de foștii sclavi, a îndurat o lentă dispariție a certitudinilor militare și culturale, sub presiunea invaziilor triburilor germanice, a căror frică de legiuni le reținuse cândva dincolo de Rin.

În chinurile sale de moarte lungi și dureroase, Imperiul Roman s-a comportat cu o răutate care, din păcate, a devenit prea tipică pentru barbaria care a urmat de-a lungul a aproape două milenii. Este o notă de subsol interesantă a istoriei despre care numai

anticarii mai au cunoștință, că în jurul anului 33 e.n., guvernatorul provincial roman al Palestinei, Marcus Pontius Pilat, a răstignit, de fapt, un dulgher-rabin evreu necunoscut, bazându-se pe niciun alt temei decât pe suspiciunea că ar putea fi un personaj care să creeze probleme. (Această crimă, pusă mult timp pe seama populației locale, a fost de fapt vina italienilor care conduceau provincia, mai degrabă decât a evreilor neputincioși care locuiau acolo.) Din puținele lucruri pe care le știm despre învățăturile rabinului anonim, în principal din apocrifele diferiților colegi și adepți ai săi, scrise la decenii după moartea sa, savanții moderni au regăsit un om bun și decent care promova o serie de mesaje liberale înălțătoare, dar din păcate cultul său a murit odată cu el pe un deal de la periferia Ierusalimului.[8]

În mod ironic, însăși absența a ceva de prădat în fostul tărâm al lui Octavian a protejat Imperiul Roman de un atac cataclismic. Mai simplu spus, până la momentul marelui cutremur care a distrus ceea ce mai rămăsese din Colosseum și alte monumente mărețe ale fostului oraș imperial în 443 C.E., nu mai era aproape nimic care merita să fie jefuit.[9] Coloniile Hispania și Galia s-au întors treptat la vechile lor obiceiuri și culturi, în timp ce insula Brython, fiind cercetată pentru scurt timp de Iulius Cezar, a rămas în liniște la marginea hărții și nu a dat bătăi de cap nimănui. Druizii de acolo, ai căror descendenți pretind dreptul de proprietate asupra Stonehenge-ului și îl folosesc în mod regulat pentru festivalurile religioase actuale, par să fi fost cei mai impresionanți dintre britani aproape până în timpurile moderne.[10]

Tribale, ierarhice, patriarhale, vicioase și în mod constant în război, popoarele Europei de Vest au petrecut o mare parte din Evul Întunecat (cca. 31 î.e.c. – 1850 e.c.) în înapoiere și ignoranță în comparație cu restul lumii. Viața acolo era într-adevăr, în cuvintele filosofului politic din Wessex, Thomas Hobbes, „solitară, săracă, urâtă, brutală și scurtă”. Au existat câteva excepții de la această poveste de ansamblu – Universitatea Cambridge, biserica abației Woden din Londinium, de exemplu, și catedrala Doamnei Noastre Cleopatra din Chartres – dar nicăieri termenul „civilizație” nu ar putea fi cu adevărat aplicat la Occident, cu excepția, poate, a Spaniei Maure după asasinatele lui Ferdinand și Isabellei în 1492 și a Vienei Otomane de după 1683 și, în ambele locuri, incapacitatea islamului de a se reforma în plan intern a dus, de asemenea, la supurație și decădere.[11]

Apariția islamului – care, după declinul iudaismului, a rămas singura religie avraamică – în Arabia de la mijlocul secolului al VII-lea a anunțat împărțirea regatelor ptolemeice și eventuala absorbție a acestora de către marile califate care constituie teritoriile esențiale ale Dar-al-Islamului modern, o vastă *ummah* care se întinde de la Oceanul Atlantic până la porțile Indochinei. Cel mai înalt punct al civilizației lor de astăzi este probabil ilustrat de Kabulul modern unde, până de curând, talibanii au aplicat cu strictețe legea sharia, asigurându-se că aproximativ 50% din populație este ținută departe de orice activități care ar putea crește PIB-ul.

Simultan, în secolul al VI-lea, vikingii, ale căror pământuri natale din Norvegia, Danemarca, Finlanda și Suedia se bucuraseră anterior de un contact sporadic cu Imperiul Roman, și-au început seria de explorări spre vest până în Vinland și Helluland și spre est până în Rusii. O așezare recent excavată la vârful a ceea ce este acum cunoscută sub numele de Marginea Albinonică atestă prezența vikingilor înainte de 1020, deși întăriturile sau așezările pe care le-au stabilit au fost curând abandonate.[12] Cu toate acestea, ei nu au plecat înainte de a învăța o practică care va deveni crucială pentru dominația durabilă a Rusului.

Acei oameni pe care vikingii i-au numit „Skraelings", locuitorii ținuturilor aflate la vest de Margine, foloseau de multă vreme „cabana de abur" sau „sauna", pentru practici sociale și spirituale.[13] Deși există o dezbatere considerabilă cu privire la această chestiune, se poate constata că obiceiul ca femeile să nască în astfel de saune exista în Finlanda cu ceva timp înainte de înființarea unui avanpost viking la Anse. Consecințele saunei asupra igienei au fost, pur și simplu, revoluționare. Într-adevăr, datorită saunei, noi, în Rus, Nubia și Dar-al-Islam, ne bucurăm astăzi de o speranță medie de viață ridicată, de cincizeci și doi de ani.

Datorită saunei, febra puerperală a fost eliminată în decursul unei singure generații și femeile nu au mai murit în număr atât de tragic la naștere și, în consecință, au putut oferi mult mai mulți copii soților și triburilor lor. Progeniturile lor aveau mai multe șanse să supraviețuiască și, la rândul lor, să producă copii sănătoși, ducând la o creștere a populației – bine-cunoscutul „Val viking" din secolul al XI-lea – care nu numai că a crescut producția agricolă, dar a stimulat și comerțul. Ca urmare a unor astfel de creșteri ale cunoștințelor medicale, europenii de azi mor doar de variolă, poliomielită, tifos, ciuma-liliecilor-chinezești, febră tifoidă, ciuma bubonică, malarie și febră galbenă.

La est de domeniile lor de proveniență, vikingii sunt în căutare de chihlimbar, blănuri, minerale și, oarecum regretabil, slavii i-a văzut impunând tribut popoarelor Chud, Slav și Ves. Potrivit *Povest' vremennykh let* (*Prima Cronică a Rus*), până în anul 852, ei au atacat teritoriile de până la Marea Marmara, invadând orașul pe care îl cunoșteau drept Miklågard, o capitală de provincie ptolemeică care se întindea pe ambele maluri ale Bosforului.[14] În timp ce reacția Papei Copt Fotie era de înțeles – „De ce?", gemu el, „a căzut peste noi acest trăsnet îngrozitor din cel mai îndepărtat nord?" –, ptolemeienii au rezistat cu succes acestei prime invazii vikinge grație unei noi tehnologii dezvoltate în secolul al VII-lea.

Cunoscut sub numele de „Focul Sfânt", acest amestec de salpetru și petrol a fost pulverizat prin furtune de piele de pe zidurile orașului deasupra inamicului. Și, deși în cele din urmă Miklågard a devenit într-adevăr parte a statului Rus, Focul Sfânt, atunci când este combinat cu praful de pușcă chinezesc, s-a dovedit a fi una dintre cele mai eficiente și mai rafinate arme de care dispune Orientul global și rămâne așa până astăzi.

(Aceasta nu înseamnă că ceilalți nu au încercat în ultimii ani să dezvolte tehnologia militară, împotriva voinței zeilor, așa cum a atestat execuția sumară a lui Wilbur și Orville Wright pentru ereziile lor împotriva ordinii naturii.)

În timp ce vikingii extindeau granițele Rus pentru a mărșălui împreună cu cele ale Indochinei moderne, Imperiul Mali – care ajunsese să domine teritoriile rămase ale Ptolemeilor care nu fuseseră absorbite de Dar-al-Islam – își extindea simultan propriile legături comerciale către ținuturile aztecilor și incașilor, cunoscute în mod colectiv sub numele de „Biru”. Dintre toate inovațiile descoperite de comercianții malieni, cea mai semnificativă a fost arhitectura rezistentă la cutremure pe care aceste societăți au perfecționat-o, care, împreună cu căutarea țițeiului pentru a-l transforma în petrol pentru a produce Focul Sfânt, a încurajat avansarea către nord a unei forțe compuse din Mali și Biru în ținuturile acelor „Skraelings” întâlniți pentru prima dată de vikingi în Helluland.

Prin urmare, până în anul 1550, lumea a fost astfel împărțită în cinci mari imperii: Rus, Marea Nubie, Indo-China, Dar-al-Islam și Biru, Europa de Vest fiind o zonă culturală și economică înapoiată, care nu aduce nimic valoros omenirii. Aceasta ne aduce la perioada convențional cunoscută (deși din ce în ce mai controversată) prin denumirea sa daneză, Renæssance. Realizările acestei perioade și contribuția ei la avantajele competitive de care se bucură „Estul global” includ, deși nu exhaustiv: matematica[15], praful de pușcă[16], tiparul metalic mobil[17], istoriografia[18] și perspectiva liniară[19]. Am putea adăuga banii de hârtie, inovații nautice precum cârma și peretele etanș detașabil și furnalul, primele două din China, cea din urmă din Marea Nubie.

Decizia celor Cinci Imperii de a interzice cămătăria, de teamă că ar putea încuraja dezvoltarea a ceea ce contrafactualiștii numesc „piețe libere”, a salvat lumea de multe inovații periculoase de-a lungul secolelor. Orice ar fi dus la pericolul existenței unei revoluții industriale în Occident a fost efectiv eliminat de *ukase* împotriva împrumutului și creditării, cu rezultatele evident benefice că Occidentul își păstrează economia în mare parte bazată pe schimb, care este atât de populară astăzi. Pericolul reprezentat de societățile pe acțiuni, prin care indivizii se asociau pentru a desfășura activități antreprenoriale, a luat sfârșit odată ce autoritățile batave au restrâns drastic această practică la începutul secolului al XVI-lea.

În mod similar, obscurantismul popular și regulile împotriva unui spirit de aventură absurd de ultraoptimist au menținut siguranța Occidentului. Deși puțini din afara mediului academic au auzit vreodată de el, la sfârșitul secolului al XV-lea a existat un aventurier genovez numit Cristofor Columb, care, din fericire, nu a reușit să strângă capitalul necesar pentru planurile sale nesăbuite de a naviga prin vest spre Indii.

Arestarea și execuția fără judecată a lui Galileo Galilei în aprilie 1633 ar putea părea dură după o jumătate de mileniu, dar cel puțin a pus punct noțiunii scandaloase și

ridicole că Pământul se învârte în jurul Soarelui, la care, dacă ar fi aderat destui oameni, ar fi dus negreșit la o mare îndoială în rândul populației cu privire la adevărurile existenței noastre actuale.[20] Galileo a plătit un preț mare pentru ereziile sale, dar vremurile erau mult mai grele atunci. Cunoașterea noastră că Soarele se mișcă în jurul Pământului – și interzicerea oricăror învățături sau experimente contrare – mențin societatea occidentală fericită și mulțumită.

În ceea ce privește pedeapsa, în ziua de astăzi, lapidările și decapitările din Dar-al-Islam sunt excepționale, în timp ce restul lumii este mult mai civilizat; de exemplu, defunctului Ronald Reagan doar i-au fost marcate degetele mari de către Curtea Consistoriului din Dublin când și-a scris manuscrisul iluminat care promova noțiuni atât de străvechi, de origine atică, precum „democrația”. Având în vedere absurdițățile pe care a încercat să le promulge în anii 1980 – o credință în raționalism, libertatea individuală, libertatea de exprimare, supremația legii și așa mai departe – a fost extraordinar că a scăpat atât de ușor. Din fericire, se pare că nu există nimeni pe scena politică actuală care să-i fi urmat ereticul exemplu.

Într-adevăr, putem fi mândri de ceea ce a realizat lumea de la victoria glorioasă a Cleopatrei la Actium. Au existat momente ocazionale de violență – arderea pe rug a lui Leonardo da Vinci și Michelangelo pentru expresia artistică inovatoare a fost, desigur, regretabilă, deși probabil necesară – dar, în general, absența a ceea ce contrafactualiștii numesc „valori liberale” a întărit societatea occidentală până la punctul în care salariul mediu echivalează cu peste patruzeci de crupe pe an, după impozitare, suficient pentru a cumpăra doi tauri și unsprezece capre. Aceasta este o bogăție semnificativă. Între timp, artele și cultura occidentală s-au limitat la cioplirile grațioase ale sculptorului în lemn din secolul al XVIII-lea Antoni Stradivari și la experimentele muzicale întreprinse cu flautele nazale chinezești de Wolfgang Amadeus Mozart și Ludwig Beethoven, ambii provenind din regiunea germană ocupată de vikingi.

Am remarcat deja revoluția sanitară demarată de saună. Dacă fie skraelingii, fie vikingii au fost responsabili pentru originea acestei tehnologii este o sursă continuă de dezbatere. Aceeași problemă de proprietate este valabilă și în cazul tehnologiei care a permis unificarea inovațiilor enumerate mai sus și a dus la dominația definitivă a „Estului global”: balonul. Fie că cineva subscrie la teoria conform căreia călătoria cu balonul a fost dezvoltată de popoarele Nazca din pre-Inca Biru sau la argumentul contradictoriu conform căruia baloanele de fum au fost construite și testate în China Yin din secolul al XII-lea, este neîndoios că diseminarea cunoașterii Renașterii a fost consecința călătoriilor aeriene. Faptul că acum este posibil să zbori de la Kiev la Machu Picchu în doar opt zile și jumătate este o dovadă incontestabilă a eficacității vehiculului care a revoluționat cu adevărat lumea.

Această relatare a omis în mod special cea mai mare parte a ceea ce noi, în lumea reală,

numim „Occidentul”. Dar ce aș putea să relatez despre dezolarea care populează Marginea Albinonică, aceste „teritorii-bune-de-survolat” de baloane? Așa cum primii vikingi au trecut peste pustiul dezolant al Britaniei și Galiei, în căutarea lor după pradă, la fel și eu trebuie să neglijez și să resping contribuția și potențialul acestor regiuni la narațiunea noastră istorică globală.

Dar apoi am început să tresar. Mai devreme în vis, caracterizarea locuitorilor din Margine ca înapoiați, palizi, flasci, primitivi băutori de bere, apți doar să sape după cărbune, părea justificată. Chiar și acceptând progresele lor timpurii în tehnologia carelor și arhitectura acoperișurilor de paie, comerțul sofisticat dintre britoni și gali, un sistem de monede și altarele, templele și mormintele lor bogat decorate, mi s-a părut că astfel de oameni își meritau reputația înapoiată. Dar apoi s-au strecurat mai multe îndoieli. Ce se întâmplă dacă actualele adunări ale conducătorilor triburilor din Brython, cunoscute sub numele de *witans*, demonstrează un potențial de guvernare reprezentativă similară cu cea care a fost alungată din Atena cu peste douăzeci și cinci de secole înainte? Totuși, m-am scuturat, m-am răsucit pe cealaltă parte și am revenit la visul meu. Este în mod clar absurd să credem că un sistem democratic ar putea vreodată să prindă rădăcini în locuri precum Brython, unde atât de puține lucruri remarcabile au apărut din negura de peste o mie de ani. Înapoi în vis, mi-a devenit clar că democrația rămâne încă o idee prea delicată și periculoasă pentru a fi lăsată la mila maselor. Pentru ca o astfel de idee să funcționeze cu adevărat, am avea nevoie de secole de instituții civilizatoare în Occident pentru a insufla concepte precum egalitatea oamenilor și libertatea de conștiință și, desigur, nu există nicio perspectivă ca acest lucru să se întâmple chiar și în viitorul îndepărtat. În schimb, trebuie să ne mulțumim cu noile evoluții interesante care au loc în Kabul, în partea cea mai de est a Imperiului Dar-el-Islam, unde femeilor li s-a permis ocazional să-și părăsească casele neînsoțite de rudele lor masculine și Consiliul local al învățaților Islamului, în mila sa infinită, a interzis ca femeile să fie bătute cu bastoane mai late decât degetul mare al unui bărbat. Prin urmare, lumea este pe calea corectă și este, fără îndoială, un loc mai fericit, mai bogat și mai bun, fără conceptele periculoase și revoluționare ale democrației și civilizației occidentale.

Și apoi m-am trezit. În timpul cafelei mele de dimineață, am reflectat asupra acestui univers alternativ, unul în care achizițiile glorioase ale civilizației occidentale nu au fost atinse, în schimb, de Est, ci nu au fost atinse deloc. În timp ce oamenii de știință contemporani pot condamna trecutul Occidentului, atribuindu-i toate relele care continuă să ne strice lumea imperfectă, visul meu mi-a arătat o lume fără Occident: nicio protecție împotriva bolilor infecțioase grave; fără zboruri transatlantice de șase ore; fără o cunoaștere reală a ceea ce se întâmplă dincolo de atmosfera Pământului – lista slăbiciunilor tehnologice poate continua. În unele privințe, sancțiunile politice și sociale sunt și mai severe. Căci sub cuvântul „democrație” sunt adunate toate tipurile de realizări caracteristice Occidentului, de la idealul egalității în fața legii, protecția

proprietății private („primul obiectiv al guvernării”, după James Madison) și cultivarea pieței libere, la spiritul socratic de autocritică și dezbaterea deschisă. Să nu lăudăm orbește trecutul, dar nici să-l denigrăm fără vreun motiv just sau în absența contextului adecvat. Istoricii care mustră răul, dar ignoră binele lasă multe spații goale pentru invenții, lucru de care savanții și cetățenii prezenți și viitori ar face bine să-și amintească.

NOTE

1. În realitate, Octavian a câștigat, asigurând dominația romană în Europa vremii și ascensiunea culturală a precedentelor romane de după aceea. ↑
2. „Canalul Faraonilor”, predecesorul canalului modern Suez, a fost de fapt finalizat pe vremea Ptolemeilor, dar a fost închis în 767 e.n. ↑
3. Istoricii sunt de acord că Antoniu și Cleopatra s-au confruntat cu șanse mari în încercarea de a scăpa din Golful Ambracian, la gura căruia se afla orașul Actium și în care Octavian își fixase forțele navale. După cum explică Barry Strauss în *The War That Made the Roman Empire*, nu putem ști strategia precisă a lui Antoniu, dar probabil că era cunoscută de Octavian, datorită dezertării în ultimul moment a lui Quintus Dellius, un comandant de vârf din tabăra lui Antoniu. Cleopatra și rezervele egiptene au reușit totuși să spargă liniile lui Octavian, în apropierea centrului; alăturându-i-se Antoniu și poate și alte câteva nave, au plecat spre Africa cu vistieria de război la bord. Au lăsat în urmă peste jumătate din navele lor și marea majoritate a legiunilor romane. Au existat lupte minore după aceea, dar două secole mai târziu, istoricul roman Cassius Dio nu a fost departe de a afirma că victoria decisivă de la Actium i-a oferit lui Octavian „stăpânirea unică a întregii puteri” în Imperiul Roman. ↑
4. Cartea lui Strauss este, desigur, în întregime factuală. *The War That Made the Roman Empire: Antony, Cleopatra, and Octavian at Actium*, de Barry Strauss; Simon & Schuster, 368 de pagini, 30 USD (22 martie). ↑
5. Biograful Plutarh ne spune că Antoniu s-a sinucis în Alexandria la 1 august 30 î.e.n., după un raport fals, posibil trimis chiar de Cleopatra, că ea a procedat la fel. De fapt, Cleopatra s-a sinucis nouă zile mai târziu – povestea spune, punându-și o viperă la sân. ↑
6. Singurul aspect contrafactual aici este afirmarea longevității bibliotecii: în realitate, jefuirea intermitentă și neglijarea generală au redus-o la o umbră a ceea ce a fost până la momentul în care sarazinii au cucerit Alexandria în 640 e.n., distrugând ceea ce a mai rămas. ↑
7. Erezia creștină a arianismului, care susținea că Iisus nu era co-etern cu Dumnezeu Tatăl, a fost înlăturată de Sinodul de la Niceea, convocat de Împăratul Constantin în anul 325 e.n. ↑
8. În realitate, consolidarea Imperiului Roman de către Octavian, care a deschis calea

extinderii de către împărații de mai târziu a cetățeniei romane la cei care locuiau în teritorii, a fost și o precondiție necesară pentru înflorirea creștinismului. După cum a explicat Harry Jaffa, când „toată lumea era romană, atunci legea romană era legea tuturor. Zeii separați ai orașelor separate fuseseră legiuitorii orașelor lor. Dacă există o singură lege, trebuie să existe un singur Dumnezeu. O anumită formă de monoteism era astfel destinată să devină religia romană. . . . Creștinismul a fost capabil să combine monoteismul iudaismului cu universalitatea cetățeniei romane.” ↑

9. Sursa acestui cutremur a fost în cele din urmă atribuită corect faliei din lanțul Monte Vettore de către seismologii care au investigat cutremurul care a devastat și mai mult acest colț de lume în 2016. ↑

10. Rămășițele de la Stonehenge datează cel puțin din mileniul al III-lea î.e.n., cu mult înainte ca popoarele celtice și conducătorii lor (cunoscuți ca druizi) să sosească în Marea Britanie (probabil după 500 î.e.n.). ↑

11. Eșecul asediului otoman al Vienei, care a durat două luni, a marcat începutul sfârșitului invaziei musulmane organizate în Europa. ↑

12. Siturile de la L’Anse aux Meadows se află în vârful nordic al actualului Newfoundland și a fost stabilit de vikingi la începutul secolului al XI-lea. ↑

13. „Skraelingii” erau băștinașii pe care vikingii i-au întâlnit la sosirea lor în Groenlanda. ↑

14. „Micklågard” este numele dat în saga islandeze pentru „mare fortăreață”, adică Constantinopole, Istanbulul modern, pe care l-au vizitat călătorii vikingi. ↑

15. Cunoscută în Egipt din anul 2700 î.e.n., incluzând fracții unitare, înmulțire, împărțire, numere compuse și prime și ecuații liniare și pătratice. ↑

16. Descoperit în China cca. 850 e.n. ↑

17. Inventat în Coreea și datat definitv în 1377 e.n., odată cu finalizarea celei mai vechi cărți existente tipărite cu caractere metalice mobile, „Antologia învățăturilor zen ale marilor preoți budiști”. ↑

18. Atestată de comentariile indiene din secolul al X-lea e.n. despre Raghuvamsa, un poem epic datând din secolul al V-lea e.n. ↑

19. Utilizată de Li Cheng din China, care a murit în 967 e.n. ↑

20. În realitate, Galileo a fost arestat și judecat pentru aceste credințe și forțat să abjure de către Biserica Catolică în 1633. Acest fapt nu este o atestare a toleranței Bisericii, dar realitatea diverge de la contrafactualul de mai sus în două aspecte importante: în primul rând, că, în loc să fie ucis, după condamnarea sa, bătrânul Galileo s-a retras la ferma sa din Arcetri, Italia, până la moartea sa în 1642; și în al doilea rând, că natura publică a procesului, oricât de predeterminate ar fi fost concluziile sale, și înregistrările private ale acestuia au oferit generațiilor ulterioare posibilitatea de a-și forma propriile opinii despre autoritatea exercitată și gradul de justiție atins. ↑

Imagine: Jean-Leon Gerome – The Snake Charmer (1870); Sursa: Wikiart